

De helende ritus van Bach

DE CIRKEL IS ROND: 25 JAAR BLINDMAN

BLINDMAN
© GUY KOKKEN

Johann Sebastian Bach: als een rode draad loopt zijn naam door het gesprek dat we onlangs voerden met Eric Sleichim – de componist, saxofonist en oprichter van het totaalproject dat B!Indman ondertussen geworden is. Wat in 1988 als een “gewoon” saxofoonkwartet begon, groeide uit tot een beweeglijk ensemble rond het initiële saxkwartet, dat naar believen kan worden uitgebreid met een rist jonge kwartetten: B!Indman (percussion), B!Indman (vox) en B!Indman (strings). **Tino Haenen**

Dat was 25 jaar lang wel lichtjes anders. Eric Sleichim: “Begin jaren ‘80 zat ik samen met Walter Hus op het Brusselse conservatorium, en in die tijd liep ik ook Thierry De Mey en Peter Vermeersch tegen het lijf. Het waren tegelijkertijd de beginjaren van Anne Teresa de Keersmaeker en van Maximalist!, de groep die de muziek bij haar eerste dansproducties verzorgde. Maximalist! was in feite al een soort hybride groep, met geschoolde klassieke muzikanten die met kameleonogen alle richtingen uitkeken en voor een puur eclectische stijl stonden. Het was een erg vruchtbare tijd, van 1983 tot 1988, tot ieder zijn eigen weg ging. Walter Hus wilde absoluut voor strijkkwartet schrijven, Peter Vermeersch (nu Flat Earth Society) wilde eerder de rockrichting uit. Die had ik eigenlijk achter me gelaten. Eind jaren ‘70, begin jaren ‘80 had ik in menig new wave of zelfs punkbandje gespeeld, zoals La Vie est Belle en Allez-allez. Thierry De Mey bleef nauw betrokken bij dansproducties van zijn zus Michèle Anne De Mey en van Anne Teresa De Keersmaeker.

Tijdens Maximalist! was ik al op zoek naar nieuwe uitingvormen van mijn instrument, de sax, want die wilde

ik beslist niet op een klassieke manier bespelen. De enige saxmuziek die op het conservatorium aan bod kwam, was een soort van neoclassicisme uit het einde van de 19de eeuw. Daar had en heb ik nog steeds een gloeiende hekel aan, vooral wat de klank betreft. Je moest immers als klassiek saxofonist met een immens vibrato spelen, dit gecombineerd met een zeer kleine en geaffecteerde klank. Ik zocht naar een eigen klankidoom dat haaks stond op die praktijk: een klank ergens in het midden tussen de rijke klank die we uit de jazz kennen en de precisie van articulatie, dynamiek en timbre, die essentieel deel uitmaken van het musiceren in kamermuziekverband. De eerste 5 jaar van B!Indman vormden voor ons een soort van laboratorium, waarin we op zoek waren naar geschikt repertoire. Toen dat minimaal bleek, ging ik er maar toe over het zelf te scheppen, en zo ontstond vanzelf een eigen klankidoom.”

Dit eclectische is een van de wezenskenmerken van de jonge Sleichim. Hij luistert naar alles, jazz uiteraard, maar ook naar Monteverdi, Bach, het minimalisme met Reich op kop, en als ultieme inspiratiebronnen het Rova Saxophone Quartet, Steve Lacy en het Kronos Quartet.

Tino Haenen was in het verleden muziekprogrammator bij deSingel, daarna artistiek directeur van Ars Musica. Onder zijn leiding groeide dit festival van de hedendaagse muziek uit tot een evenement van internationale allure. Van 2008 tot 2011 was hij algemeen directeur van het Muziekgebouw aan 't U in Amsterdam, heden is hij projectleider bij het KlaraFestival.

ES: "Uit al die ontmoetingen ontstond het principe van het latere Blindman. Ik wilde het vocabularium voor saxofoonkwartet doorgronden en uitschrijven. Dat deed ik in een eerste suite die *Poortenbos* heet en een soort van symbolische première voor Blindman betekende. Ik wilde de enorme rijkdom van het vierstemmig denken – zoals je dat vindt bij het strijkkwartet, de koning van de kamermuziek – ontginnen, en wilde vooral niet deze sound op sax imiteren. Daarvoor is de sax te inert en dan krijg je al gauw kitsch. Ik kan het niet wetenschappelijk verklaren, maar het samenbrengen van twee erg verschillende muzikale werelden blijkt uitermate moeilijk en is vaak niet geslaagd. Kijk maar naar de in mijn ogen mislukte samenwerking tussen het Hilliard Ensemble en de Noor Jan Garbarek. Hun werk stoot me af, hoewel ik hen elk apart zeer apprecieer. Iemand als Fabrizio Cassol slaagt er dan weer wel in de werelden van Bach of Monteverdi met zijn eigen wereld te verenigen. Ik vermoed dat hij een volledige herwerking van de oude meesters ondernam en het hem zo lukt in een hem eigen taal de wereld van Bach of Monteverdi op te roepen.

De naam Blindman gaat overigens terug op mijn toenmalige obsessie voor blinde kunstenaars. Er bestaat een prachtig Japans verhaal over een blinde koto-lerares en haar leerling: hij steekt zijn ogen uit, om te voelen wat zij voelt als ze speelt, en op deze manier hoopt hij haar meesterschap te kunnen evenaren.

Op zekere dag stootte ik in een dadaïstisch woordenboek op het lemma 'blindman', of in feite: The Blind Man. Dat bleek een tijdschrift te zijn, ooit uitgegeven door Marcel Duchamp tijdens zijn verblijf in New York. Er zijn helaas maar twee edities van verschenen. Het idee achter The Blind Man was dat een blinde gids tentoongestelde kunstwerken aan ziende bezoekers zou uitleggen. Dat vond ik een prachtige metafoor voor wat ik met mijn ensemble wilde bewerkstelligen: namelijk de sax, zijn klankrijkdom en mogelijkheden op een andere, nieuwe manier aan de luisteraar voorstellen.

Het eerste optreden van Blindman vond in 1988 plaats, bij de vernissage van de tentoonstelling *De stoute jaren / Les années chocs*, een grote retrospectieve over mei '68, in het Paleis voor Schone Kunsten. Dat was een avond met een debat over kunst en maatschappij, en Blindman was een van de muzikale elementen. In het begin was het publiek – de zaal was tot de nok gevuld – wat ruoerig, maar gaandeweg raakte het geboeid en uiteindelijk kregen we een enorm applaus."

De muziek die Sleichim aanvankelijk schreef, was experimenteel, of beter gezegd: onderzoekend. Het was een speurtocht naar de grenzen van de klank en van deze van de saxofoon in het bijzonder. Blindman was avant-garde en stond in feite dwars op tonale of klassieke muziek. Toch begon het op een bepaald moment werken van Bach te spelen...

ES: "Op het conservatorium had ik reeds kennisgemaakt met de fluitsonates van Bach. De schrijftuur van deze werken leende zich, zo bleek, uitstekend om op saxofoon te worden gespeeld. Dat was een eerste stap. Verder hadden

we gaandeweg de gewoonte aangenomen om vóór de eigenlijke repetitie systematisch korallen van Bach te spelen. Gewoon om de ruimte van het concert te ontdekken en om intonatie, timbre, het samen ademen en dergelijke te oefenen. Deze voorbereidende 'oefeningen' kwamen de concertorganisatoren ter ore en zo ontstond hun vraag om deze korallen ook in onze concerten op te nemen. Deze vingeroefeningen werden dus deel van ons repertoire, en na een tijd speelden we ze ook uit het hoofd. Het spelen van Bach werd voor ons een soort helende ritus, een haast mystieke oefening, en de luisteraars voelden deze dimensie goed aan.

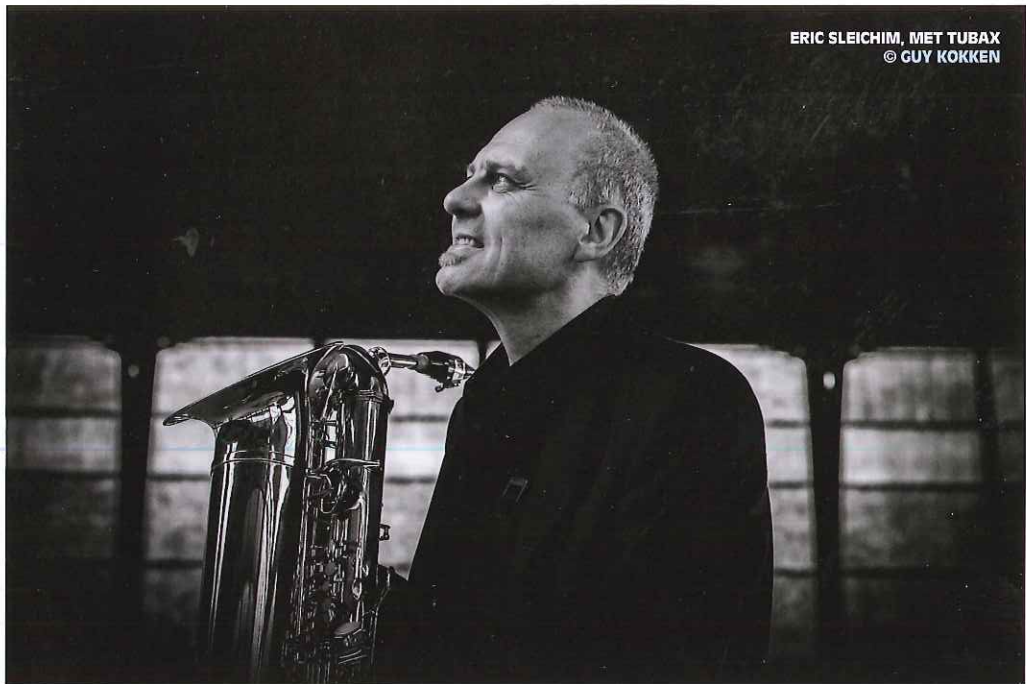
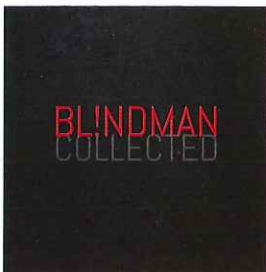
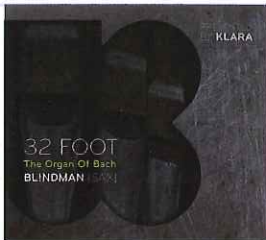
Vervolgens ontdekte ik de vroege koraalpartita's, korallen uit de protestantse ritus die Bach van andere harmonieën voorzag. Hij maakte op elke zin van het gebed een andere variatie, een partita, waarbij hij een andere compositietechniek hanteerde: een fuga, een cantus firmus of een canon. Hier zien we het melodisch genie van de jonge Bach, in het uitgekiende evenwicht tussen het verticale en het horizontale. Voor Blindman werden de vier koraalpartita's een oefening om met dit soort muziek te leren omgaan, en het verrijkte ook ons spel in strikt hedendaagse muziek.

Bach opende dus voor ons de deur naar het spelen van oude muziek. In 2002, naar aanleiding van *Brugge, cultuurhoofdstad van Europa*, ontstond ons tweede oude-muziekproject, rond de figuur van Johannes Ockegem. Daarna wendden we ons tot nog andere componisten, zoals Buxtehude, Sweelinck, ja zelfs Mozart, en dan meer bepaald diens canons op schunnige teksten. Hij schreef deze canons op het eind van zijn leven in soort van manisch-depressieve bui, naar verluidt omdat hij zich eenzaam voelde (zijn vrouw bevond zich in een sanatorium in Zwitserland) en omdat hij bij zijn mecenas Von Swieten – die een enorme verzameling oude partituren bezat – had kennisgemaakt met Bachs fuga's. Deze waren in zijn ogen zo perfect, dat ze hem depressief maakten."

In 2008 groeide Blindman uit tot een heus ensemble, met een saxofoonkwartet, een slagwerkkwartet, een strijkkwartet en een vocaal kwartet. Voor hen samen componeerde Sleichim drie multimediale voorstellingen: de zogenaamde Kwadratuur-voorstellingen. Deze overstijgen het loutere concertgegeven en spelen gretig in op de vigerende kruisbestuiving tussen verschillende disciplines als muziek, het audiovisuele, ja zelfs het theatrale. Ook zocht Sleichim in die tijd contact met oude-muziekspecialisten als Philippe Herreweghe en Paul Van Nevel, van wie hij veel leerde over de retoriek en de articulatie van de oude meesters.

Na al die 'omzwervingen' komt Blindman vandaag opnieuw aan bij – hoe kan het ook anders – Bach. Het gloednieuwe project, dat Blindman tijdens het KlaraFestival op 8 september zal uitvoeren, heet *32 Foot / The organ of Bach*.

ES: "Hier wilde ik dat ronkende beest dat het orgel bij Bach is, met mijn saxofoons als het ware van weerwoord dienen. Het was een grote uitdaging om de pedaalpartijen te kunnen spelen, die soms een heel octaaf onder de laagste noot van de baritonsax genoteerd zijn. In een van de

bewerkingen van Vivaldi vraagt Bach uitdrukkelijk om een pedaal van 32 voet, dat is zelfs twee octaven onder de baritonsax! Deze is haast niet te horen, maar wel voelbaar als je het op een orgel speelt. Dat zette me aan het denken, en zo kwam ik uit bij klankversterking en bij een instrument waar ik al lang iets mee wilde doen... de tubax. Dit instrument bestaat nog maar 10 jaar en is in feite een contrabassaxofoon. Weet je, een gewone contrabassaxofoon is abnormaal groot: zeker drie meter hoog en haast onhandelbaar in de laagte. De tonen 'flappen' er meer uit dan dat ze zuiver gearticuleerd klinken. De Duitse instrumentenbouwer Benedikt Eppelsheim ontwikkelde de tubax volledig volgens de principes van de vader van de sax, Adolphe Sax, maar doordat hij de doorsnede van de

pijp veel kleiner maakte, is het instrument ook kleiner en makkelijker hanteerbaar. En zelfs de laagste tonen ervan klinken loepzuiver.

Dit nieuwe project spelen we uitzonderlijk met z'n vijven, met het BI!ndman saxofoonkwartet dus en op de tubax, die ikzelf bespeel. Ik denk dat het resultaat prachtig is, vooral in de anders diffuse lage tonen. Daar komt nog bij dat als we volgens de partituur nog een octaaf lager moeten gaan, de klank elektronisch gegenereerd wordt en een soort omhulsel van de totale klank vormt, zoals je dat gewoonlijk enkel in een kerk en met een orgel kan ervaren. Dat spelen we dus klaar met saxen en in een moderne concertzaal (*lacht*)."

Naar aanleiding van de 25ste verjaardag van het collectief verschijnt op 9 september bij Parlophone Music / Warner Classics BI!ndman Collected: een 7-cd-box met de tot op heden verschenen cd's van BI!ndman: *Poortenbos* (1992), *Antonyms* (1993), *Dust makes Damage* (2003, n.a.v. 10 jaar BI!ndman), *BI!ndman plays Bach* (2000), *Multiple Voice* (2002), *Max!mal BI!ndman* (2004) en *Mozart Machine* (2007). Catalogusnummer 50999 4442772 6.

Een dag daarvoor, op 8 september tijdens het concert van BI!ndman op het KlaraFestival, verschijnt de nieuwe cd *32 FOOT / The Organ of Bach*, een coproductie van Parlophone Music / Warner Classics en KLARA, met catalogusnummer 50999 4442692 7.

www.blindman.be

BI!ndman Go Crystal Tears

8 september 2013, 20u00
Flagey, Brussel
KlaraFestival

Koen Maas, soprano
saxophone
Roeland Vanhoorne, alto
saxophone
Piet Rebel, tenor saxophone
Raf Minten, baritone
saxophone

Eric Sleichim, tubax &
electronics

John Dowland,
arr. Eric Sleichim,
Go Crystal Teares

Johann Sebastian Bach,
arr. Eric Sleichim,
*Pedal-exercitium in g
minor, BWV 598*

*Passacaglia & Fugue in c
minor, BWV 582*

*Chorale: Meine Seele erhebet
den Herren, BWV 648*

Trio in d minor, BWV 583

Toccata in C major, BWV 564

Chorale: Aus tiefer Not

schrei ich zu dir, BWV 686

Prelude & Fugue in g mi

www.klarafestival.be

13 september 2013, 20u00
CC Hasselt
www.cchasselt.be

26 september 2013, 20u00
30 CC, Leuven
www.30cc.be

28 september 2013, 20u15
CC De Adelberg, Lommel
www.ccdeadelberg.be

4 oktober 2013, 20u00
Sint-Michielskerk,
Roeselare
www.despil.be

5 oktober 2013, 20u00
CC St-Niklaas
www.ccsint-niklaas.be

25 oktober 2013, 20u15
Stadspodia, Leiden (NL)
www.stadspodia.nl

26 oktober 2013, 21u00
Amuz, Antwerpen
www.amuz.be

27 oktober 2013, 15u00
CC De Velinx, Tongeren
www.develinx.be

9 november 2013, 20u00
CC Belgica, Dendermonde
www.ccbelgica.be

10 november 2013, 11u00
C-Mine, Genk
www.c-minecultuurcentrum.be

22 november 2013, 20u00
Sint-Catharina, Herentals
www.schaliken.be

15 februari 2014, 20u00
CC Scharpoord, Knokke
www.ccknokke-heist.be

20 mei 2014,
uur te bepalen
Festival van Vlaanderen
Kortrijk
www.festivalkortrijk.be